

Stavovi ravnatelja osnovnih škola prema nastavi na daljinu

Pavičić Dokoza, Katarina; Bakota, Koraljka; Punjek, Lucija

Source / Izvornik: **Timski rad u logopediji i defektologiji: zbornik radova 5. simpozijuma logopeda Srbije, 2022, 84 - 96**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:257:673123>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-08**

Repository / Repozitorij:

[SUVAG Polyclinic Repository](#)

STAVOVI RAVNATELJA OSNOVNIH ŠKOLA PREMA NASTAVI NA DALJINU

izv. prof. dr. sc. Katarina Pavičić Dokoza⁵, mr. sc. Koraljka Bakota, prof.⁶ Lucija Punjek, mag. psych.⁷, Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG, Zagreb, Hrvatska

Sažetak: Ravnatelji škola imaju značajnu ulogu u organizaciji nastave na daljinu. Cilj istraživanja bio je utvrditi stavove ravnatelja redovnih osnovnih škola i posebnih odgojno-obrazovnih ustanova u kojima se obrazuju učenici s većim teškoćama u razvoju prema nastavi na daljinu koja se provodi u Republici Hrvatskoj tijekom pandemije COVID-19. Također se nastojalo utvrditi postoje li razlike u stavovima ravnatelja redovnih osnovnih škola i ravnatelja posebnih odgojno-obrazovnih ustanova. U istraživanju provedenom početkom 2021. godine sudjelovala su 172 ravnatelja redovnih osnovnih škola i 22 ravnatelja posebnih osnovnih škola u Hrvatskoj. Rezultati istraživanja pokazali su da su obje skupine sudionika istog mišljenja da je najbolji model obrazovanja za njihove učenike klasično obrazovanje u razredu. Rezultati su također pokazali da postoji velika potreba za dodatnom edukacijom učenika, učitelja i roditelja u vještinama potrebnim za provođenje nastave na daljinu. Ravnatelji su naglasili da je obrazovanje o digitalnoj pismenosti najpotrebnije roditeljima. Ravnatelji posebnih odgojno-obrazovnih ustanova su izrazili veće nezadovoljstvo prema institucionalnoj podršci tijekom pandemije COVID-19 nego ravnatelji redovnih škola, a o razini zadovoljstva roditelja novim načinom nastave su imali podjednak indiferentan stav.

Rezultati ovog istraživanja primjenjivi su u reorganizaciji školskih aktivnosti tijekom nastave na daljinu.

Ključne riječi: *pandemija koronavirusa; ravnatelji osnovnih škola; nastava na daljinu; ravnatelji posebnih škola*

⁵ Katarina Pavičić Dokoza, Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG, Zagreb, Hrvatska, kpavicic@suvag.hr

⁶ Koraljka Bakota, Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG, Zagreb, Hrvatska, kbakota@suvag.hr

⁷ Lucija Punjek, Poliklinika za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG, Zagreb, Hrvatska, lpunjek@suvag.hr

UVOD

Na uspješno i kvalitetno funkcioniranje škole utječu brojni čimbenici kao što su prostor i opremljenost škole, karakteristike školskog osoblja, specifičnosti škole i njenog neposrednog okruženja, ali i karakteristike ravnatelja i stila vođenja koji primjenjuju ravnatelji. Ravnatelji, s obzirom na zadaće koje obavljaju i svoju vodeću ulogu, utječu na stavove, ponašanja i mišljenja zaposlenika, učenika i roditelja, kako unutar školskog kruga, tako i šireg društvenog okruženja (Bredeson, 2000). Svako ravnateljsko radno mjesto ima svoje specifičnosti ovisno o vrsti obrazovne ustanove koju vode te nastavnim planovima i programima koje provode u svojoj ustanovi, posebice kada je u pitanju inkluzivno obrazovanje. Prema UNICEF-u (2022), inkluzivno obrazovanje definira se kao program koji učenicima s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama daje priliku da uče i rastu rame uz rame s ostalima, na dobrobit svih. To se posebno odnosi na učenike s različitim vrstama teškoća, kao što su učenici s oštećenjima sluha, vida ili intelektualnog razvoja, govornim i jezičnim poremećajima ili poremećajima u ponašanju.

Da bismo ovo istraživanje stavili u kontekst, slijedi nekoliko statističkih podataka za obrazovni sustav u Republici Hrvatskoj. Prema podacima Ministarstva znanosti i obrazovanja RH u školskoj godini 2020./2021. bilo je 920 ravnatelja osnovnih škola i posebnih ustanova i 314035 učenika (161573 dječaka i 152462 djevojčice) koji su pohađali 920 osnovnih škola i 1135 područnih osnovnih škola s mogućnošću pohađanja jednog od 14 programa (ŠeR, 2021). Od navedenog ukupnog broja učenika postoji 25136 učenika s teškoćama u razvoju, (16241 dječaka i 8895 djevojčica) ili 8,00% od ukupnog broja učenika. Uglavnom se radi o učenicima koji se školuju u redovnim školama po Redovnom programu s individualiziranim postupcima ili po Redovnom programu s prilagodbom sadržaja i individualiziranim postupcima (Narodne novine, 2015). U Republici Hrvatskoj učenici s većim teškoćama u razvoju obrazuju se u 34 specijalne ustanove i šest područnih škola (ŠeR, 2021). Pod posebnim uvjetima i po posebnom programu školovalo se 2638 učenika s težim teškoćama u razvoju u 881 skupini ili razredu (1785 dječaka i 853 djevojčice) (ŠeR, 2021). Učenici se obrazuju po Posebnom programu s individualiziranim postupcima ili Posebnom programu za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnog života i rada s individualiziranim postupcima (Narodne novine, 2015). Učenici se također obrazuju po posebnom programu u posebnim razrednim odjelima u nekim redovnim osnovnim školama u Republici Hrvatskoj.

Početak 2020. godine počelo je izbijanje pandemije COVID-19. U školama se do tog trenutka nastava na daljinu provodila u znatno manjem opsegu nego u vrijeme pandemije, kada su škole prešle na potpuno drugačiji oblik nastave. Prije pandemije, nekoliko studija dokumentiralo je nedostatak svijesti o širenju i popularnosti nastave na daljinu. Istaknuti su negativni stavovi učitelja i šire javnosti o nastavi na daljinu te izražene sumnje u kvalitetu i učinkovitost nastave zbog nepostojećih evaluacija iste (Compton i sur., 2009; Davis i sur., 2007; Glass, Welner, 2011). To ima izravne implikacije na organizaciju nastave na daljinu i ulogu ravnatelja škola u tom procesu. Rice i Carter (2015) ističu da su neki intervjuirani ravnatelji škola bili mišljenja da različite kompetencije učitelja u tradicionalnoj školi otežavaju prelazak na nastavu na daljinu. Izrazili su potrebu za više prakse i potrebu usvajanja novih znanja. To bi se moglo odnositi i na druge sudionike obrazovnog procesa (učenike i njihove roditelje). Kada se tehnologija svlada, bit nastave na daljinu ne temelji se toliko na novim digitalnim

alatima/aplikacijama, koliko na poboljšanju sustava upravljanja sadržajem i procesom učenja (Marin, 2019) na koje ravnatelji mogu utjecati. Međutim, većina sudionika osjećala se uspješno kao i u tradicionalnim oblicima školovanja (Rice i Carter, 2015). Tijekom pandemije ravnatelji su trebali osigurati da svi učenici dobiju visokokvalitetno obrazovanje, no posebno je izazovno bilo organizirati obrazovanje za učenike s posebnim obrazovnim potrebama (Zhao i sur., 2020). Rasmitadila i sur. (2020) ističu ulogu ravnatelja navodeći da su oni ključni u definiranju i provedbi obrazovnih politika i strategija koje su primjerene njihovim potrebama tijekom nastave na daljinu. Podrška ravnatelja može biti u obliku motiviranja učitelja, koordinacije i dijeljenja dostupne školske opreme učiteljima i učenicima, financiranja vezanog uz infrastrukturu potrebnu za izvođenje online nastave i slično. Najnovija istraživanja govore u prilog činjenici da su stavovi učitelja i ravnatelja škola iznimno važni za uspješnu provedbu procesa uključivanja učenika s teškoćama u redoviti školski sustav i nastavu na daljinu (DeMatthews i sur., 2021). Prelaskom na nastavu na daljinu ravnatelji posebnih odgojno-obrazovnih ustanova suočili su se s novim izazovima zbog potrebe za drugačijim metodama rada, razvojem prilagođenih online sadržaja, ali i potpuno novim obrascima komunikacije između ravnatelja, učitelja, učenika i njihovih roditelja (Calle-Urgilez i sur., 2018).

Prema Harrisu i Jonesu (2020), uspješnost rada ravnatelja povezana je sa suradnjom s ministarstvima obrazovanja i svim drugim relevantnim institucijama koje su izravno ili neizravno povezane s radom škole. Isti autori ističu da se ravnatelji moraju nositi sa svim izazovima, ponekad i bez potpore nadležnih institucija, što je značajno utjecalo na njihov rad tijekom COVID krize. Autori također naglašavaju da se nedostatak izravnog kontakta između učenika, učitelja, roditelja, školske uprave i šire školske zajednice pokazao kao jedan od najvećih problema s kojima su se ravnatelji škola susreli tijekom pandemije. U Hrvatskoj, osim Ministarstva znanosti i obrazovanja, ostale relevantne institucije su Agencija za odgoj i obrazovanje, CARNET i lokalne samouprave. CARNET je javna ustanova koja djeluje u području informacijske i komunikacijske tehnologije i njezine primjene u obrazovanju (CARNET, 2022).

Postoje i neka saznanja o različitim iskustvima roditelja djece s teškoćama u razvoju u odnosu na roditelje djece redovnog razvoja tijekom nastave na daljinu u pandemiji. Bakota i sur. (2021) navode da su bili nerazmjerno pogođeni: roditelji djece s teškoćama u razvoju uložili su znatno više vremena u odnosu na roditelje djece redovnog razvoja u nastavu na daljinu svog djeteta. Nadalje, pokazalo se da veću opću roditeljsku samoeфикаsnost iskazuju roditelji čija djeca nemaju teškoće u razvoju.

U novijoj literaturi koja se bavi nastavom na daljinu u vrijeme pandemije vidljivo je da se slične ili iste poteškoće javljaju oko provedbe nastave u cjelokupnoj školskoj populaciji diljem svijeta (Skubic Ermenc i sur., 2021). S obzirom na činjenicu da je glavni cilj ovog rada proširiti znanje o stavovima ravnatelja osnovnih škola o nastavi na daljinu tijekom pandemije, percepciji ravnatelja o potrebi daljnje edukacije učitelja, učenika i njihovih roditelja o digitalnoj tehnologiji, institucionalnoj potpori i iskustvima roditelja tijekom nastave na daljinu u pandemiji, ovo istraživanje treba dati smjernice za organiziranje i provođenje nastave na daljinu u uvjetima pandemije i u budućnosti, u nekim drugim okolnostima.

ISTRAŽIVAČKA PITANJA I HIPOTEZE

Kako bi se saznalo više o zadanoj temi, postavljena su tri istraživačka problema:

- Koje su preferencije ravnatelja u kontekstu najboljeg modela obrazovanja za njihove učenike?

- Kakva je percepcija ravnatelja o potrebi dodatnog obrazovanja učitelja, učenika i roditelja o digitalnoj tehnologiji?

- Kako se uspoređuju stavovi ravnatelja redovnih osnovnih škola i stavovi ravnatelja osnovnih škola za djecu s teškoćama u razvoju, odnosno posebnih ustanova, s obzirom na:

- institucionalnu podršku tijekom nastave na daljinu i

- roditeljsko zadovoljstvo nastavom na daljinu?

Prema prethodno navedenim rezultatima istraživanja, polazi se od sljedećih hipoteza:

- Većina ravnatelja će odabrati klasični model obrazovanja kao model koji najviše preferira za svoje učenike.

- Većina ravnatelja izvijestit će da postoji potreba za dodatnim obrazovanjem učitelja, učenika i roditelja o digitalnoj tehnologiji.

- Kada su u pitanju razlike u stavovima ravnatelja u redovnim i posebnim osnovnim školama, pokazat će se da:

- nema bitne razlike između stavova ravnatelja redovnih osnovnih škola i ravnatelja osnovnih škola za djecu s teškoćama u razvoju, odnosno posebnih ustanova, u pogledu institucionalne potpore tijekom nastave na daljinu,

- postoje neke razlike u stavovima ravnatelja o zadovoljstvu roditelja nastavom na daljinu ovisno o vrsti škole u kojoj su ravnatelji; iz perspektive ravnatelja, zadovoljstvo nastavom na daljinu bit će manje za roditelje djece u posebnim odgojno-obrazovnim ustanovama nego za roditelje djece u redovnim školama.

METODA

Sudionici

Od ukupno 886 ravnatelja redovnih osnovnih škola i 34 ravnatelja posebnih osnovnih škola u Hrvatskoj, ovim istraživanjem obuhvaćena su 172 ravnatelja redovnih škola (18.7% od ukupnog broja u Hrvatskoj i 88.7% uzorka) te 22 ravnatelja posebnih ustanova (64.7% od ukupnog broja u Hrvatskoj i 11.3% uzorka), ukupno 194 ravnatelja, što je 21.1% svih ravnatelja osnovnih škola u Republici Hrvatskoj. Svi sudionici su zadovoljili kriterije za uključivanje. U

Tablici 1. prikazani su podaci za cijeli uzorak ravnatelja, podaci za dio uzorka koji čine ravnatelji redovnih osnovnih škola i podaci za dio uzorka koji čine ravnatelji posebnih odgojno-obrazovnih ustanova.

Tablica 1. Demografske karakteristike ravnatelja osnovnih škola u Hrvatskoj ($N = 194$)

		Ukupno		Ravnatelji redovnih škola		Ravnatelji posebnih odgojno – obrazovnih ustanova	
		<i>N</i>	%	<i>N</i>	%	<i>N</i>	%
Spol	Ž	136	70.1	116	67.4	20	90.9
	M	58	29.9	56	32.6	2	9.1
Dob	<35	3	1.5	2	1.2	1	4.5
	36-50	85	43.8	80	46.5	5	22.7
	51<	106	54.6	90	52.3	16	72.7
Razina obrazovanja	Preddiplomski studij	6	3.1	6	3.5	0	0
	Diplomski studij	185	95.4	163	94.8	22	100
	Poslijediplomski studij	3	1.5	3	1.7	0	0
Broj mandata	<1	69	35.6	60	34.9	9	40.9
	2	52	26.8	48	27.9	4	18.2
	3<	73	37.6	64	37.2	9	40.9

Instrumenti

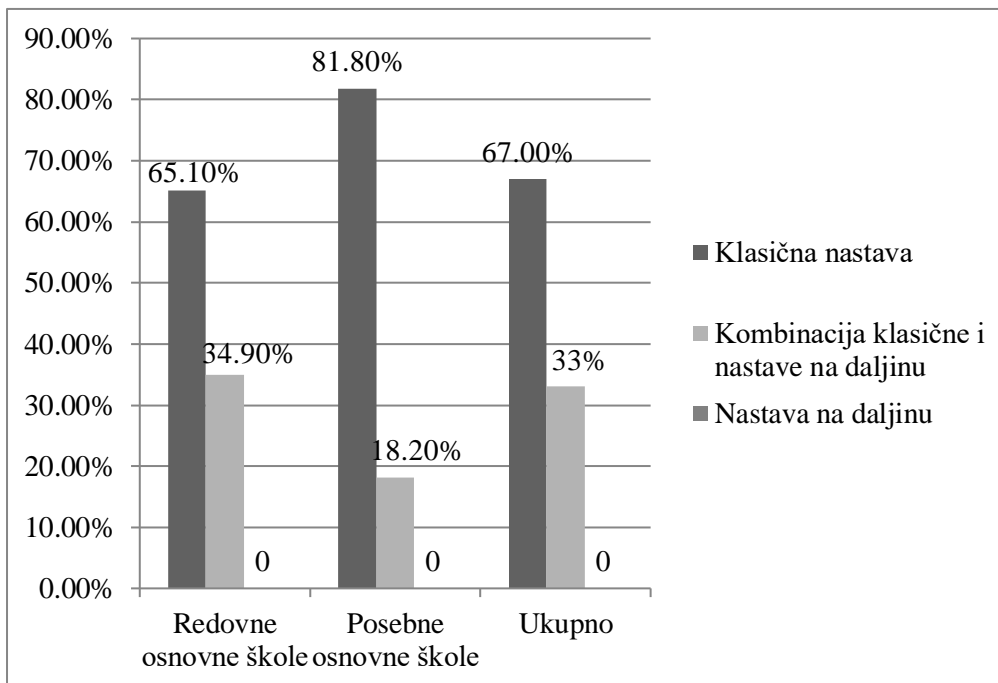
Za potrebe ovog istraživanja sastavljen je upitnik koji se sastoji od sociodemografskih pitanja, jednog pitanja o preferiranom modelu obrazovanja s tri ponuđena odgovora; klasično školovanje, nastava na daljinu ili kombinacija klasičnog školovanja i nastave na daljinu, tri pitanja vezana uz potrebu dodatne edukacije o vještinama za nastavu na daljinu učenika, učitelja i roditelja (npr. *Učenicima je potrebna dodatna edukacija za uspješno praćenje online nastave.*), četiri pitanja vezana uz institucionalnu podršku ravnateljima tijekom školovanja na daljinu (npr. *Zadovoljan sam podrškom u nastavi na daljinu koju smo imali od strane lokalne samouprave.*) i jedno pitanje vezano uz iskustvo roditelja u nastavi na daljinu iz perspektive ravnatelja (npr. *Roditelji su uglavnom bili zadovoljni nastavom tijekom školovanja na daljinu.*). Pomoću Sociodemografskog upitnika ispitali smo neke karakteristike ravnatelja (spol, dob, stupanj obrazovanja i broj mandata). Ostala pitanja, koja se tiču različitih stavova ravnatelja, imala su Likertovu skalu od pet stupnjeva s odgovorima koji su varirali od 1 = *potpuno se ne slažem* do 5 = *potpuno se slažem*. Odgovori ravnatelja o institucionalnoj podršci formirani su kao skala, ukupni rezultat je izražen kao aritmetička sredina rezultata na sve četiri čestice, a Cronbachov alfa koeficijent iznosi .77.

Postupak

Korištenjem web obrasca Google Forms kreiran je online upitnik koji su potom, zajedno s pozivom za sudjelovanje, istraživači e-poštom distribuirali svim ravnateljima osnovnih škola u Hrvatskoj. Upitnik je podijeljen u dva vala, pri čemu su tijekom prvog vala bili uključeni ravnatelji osnovnih škola za djecu s teškoćama u razvoju, a u drugom valu ravnatelji redovnih osnovnih škola. Oba vala provedena su tijekom prva tri mjeseca 2021. godine. U uvodu upitnika predstavljena je svrha istraživanja te su sudionici upoznati s anonimnošću i dobrovoljnošću sudjelovanja u istraživanju, kao i mogućnošću odustajanja od sudjelovanja u bilo kojem trenutku. Pristanak sudionika za sudjelovanje dobiven je pritiskom na gumb "Dalje". Ispunjavanje upitnika trajalo je manje od deset minuta. Istraživanje je provedeno uz prethodne pozitivne ocjene Etičkog povjerenstva Poliklinike SUVAG i Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.

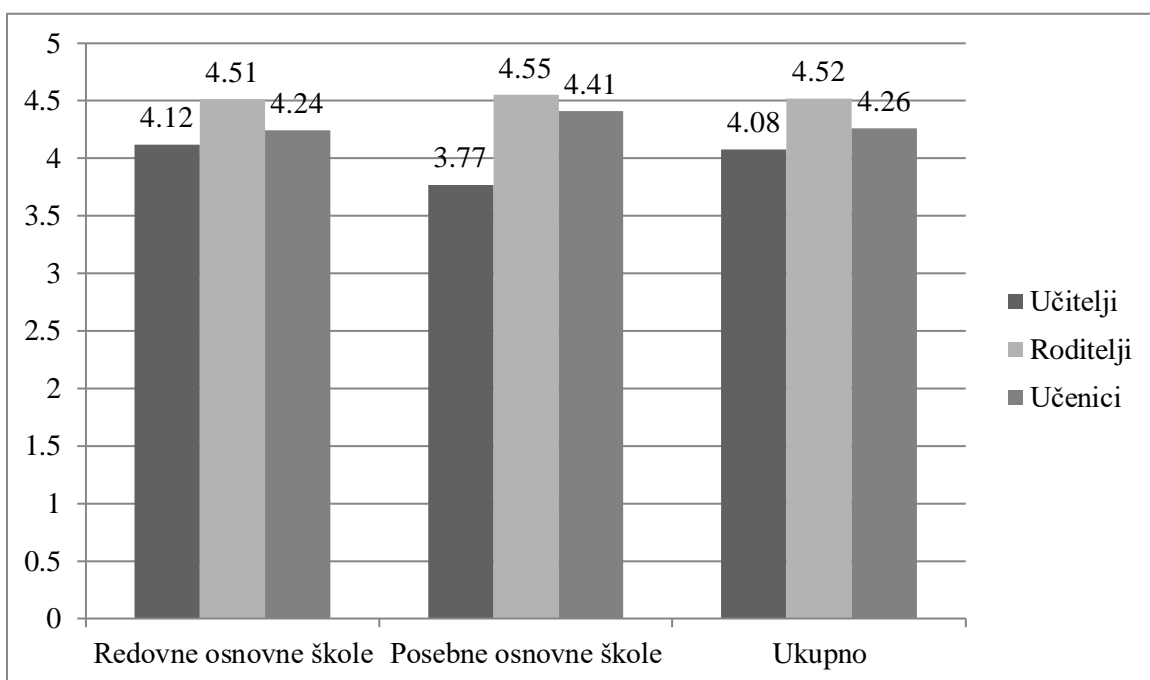
REZULTATI

Na početku obrade podataka izvršena je deskriptivna analiza rezultata. Slika 1. prikazuje postotke ravnatelja s obzirom na njihovo mišljenje o najboljem modelu obrazovanja ovisno o vrsti ustanove koju vode i ukupno. Većina ravnatelja (67%) smatra da je klasično (u razredu) obrazovanje najbolji model obrazovanja za njihove učenike. Hi-kvadrat test je potvrdio da su postoci odgovora ravnatelja za preferirani oblik školovanja značajno drugačiji nego što bi bili da su odgovori raspoređeni po slučaju ($\chi^2(2, 194) = 136,443; p < 0,01$). To je bilo u skladu s našom prvom hipotezom.

Slika 1. Postoci odgovora ravnatelja o preferiranom modelu obrazovanja

Slika 2. prikazuje aritmetičke sredine odgovora ravnatelja s obzirom na njihov stav prema potrebi za dodatnim obrazovanjem učitelja, učenika i roditelja o vještinama potrebnim za nastavu na daljinu ovisno o vrsti ustanove koju vode i ukupno, u kojoj 1 označava da nema potrebe za obrazovanjem, a 5 ukazuje na veliku potrebu za obrazovanjem. U prosjeku, svi ravnatelji su stava da učitelji, roditelji i učenici trebaju dodatnu edukaciju u vještinama potrebnim za nastavu na daljinu. Kako bi se hipoteza potvrdila napravljen je hi-kvadrat test. Varijable o potrebi za dodatnom edukacijom učitelja, roditelja i učenika su dihotomizirane pri čemu je odgovorima 4 i 5 (postoji potreba za edukacijom) dodijeljena oznaka 1, odgovorima 1 i 2 (ne postoji potreba za edukacijom) je dodijeljena oznaka 0, a odgovori 3 (niti postoji, niti ne postoji potreba za edukacijom) su isključeni iz analize. Test je pokazao da postoji statistički značajna razlika u frekvencijama dviju skupina ravnatelja koji smatraju da postoji, odnosno ne postoji, potreba za dodatnom edukacijom učitelja ($\chi^2(1, 161) = 161,00; p < .01$). Isto vrijedi za edukaciju roditelja ($\chi^2(1, 183) = 183,00; p < .01$) i edukaciju učenika ($\chi^2(1, 177) = 177,00; p < .01$). To je bilo u skladu s našom drugom hipotezom. Važno je naglasiti da su ravnatelji mišljenja da je najviše dodatne edukacije potrebno za roditelje bez čije podrške nije moguće izvođenje online nastave.

Slika 2. Aritmetičke sredine odgovora ravnatelja o potrebi za dodatnim obrazovanjem učitelja, učenika i roditelja o vještinama potrebnim za nastavu na daljinu

Tablica 2. navodi aritmetičku sredinu, standardnu devijaciju, minimalni i maksimalni rezultat te indekse asimetričnosti i spljoštenosti Skale percipirane podrške institucija i percipiranog roditeljskog zadovoljstva školovanjem njihove djece na daljinu. Prema Ryu (2011), za distribucije koje imaju indeks asimetričnosti i spljoštenosti između -2 i +2 može se reći da su normalno distribuirane. Vođeni tim kriterijem, sve korištene varijable u ovom istraživanju su normalno distribuirane. Rezultati pokazuju da ravnatelji nisu bili ni zadovoljni ni nezadovoljni

institucionalnom potporom tijekom nastave na daljinu. Ravnatelji su stava da roditelji nisu bili niti zadovoljni niti nezadovoljnim nastavom njihove djece na daljinu.

Tablica 2. Deskriptivni podaci Skale percipirane podrške institucija i percipiranog roditeljskog zadovoljstva (N = 194)

		<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min.</i>	<i>Max.</i>	<i>A</i>	<i>S</i>
Skale percipirane podrške institucija	Redovne škole (N = 172)	3.5	.73	1.5	5	-.41	.26
	Specijalne institucije (N = 22)	3.07	.90	1.25	5	.05	.20
	Ukupno	3.45	.76	1.25	5	-.40	.20
Percipirano zadovoljstvo roditelja	Redovne škole (N = 172)	3.35	.86	1	5	-.57	-.02
	Specijalne institucije (N = 22)	3.36	.90	1	5	-.84	1.03
	Ukupno	3.35	.86	1	5	-.60	.06

A = Indeks asimetričnosti, S = Indeks spljoštenosti

Za provjeru treće hipoteze proveden je t-test za nezavisne uzorke. Tablica 3. prikazuje rezultate. Kada se ne pretpostavljaju jednake varijance dviju skupina, postoji značajna razlika između aritmetičkih sredina na Skali percipirane podrške institucija ($t = 2,16; p < .05$). Ravnatelji posebnih ustanova iskazali su manje zadovoljstvo institucionalnom potporom dobivenom tijekom školovanja na daljinu u pandemiji koronavirusa nego ravnatelji redovnih osnovnih škola. Nije pronađena razlika između percepcije ravnatelja o roditeljskom zadovoljstvu ovisno o vrsti ustanove koju vode ($t = -.07; p > .05$). Treća hipoteza u cijelosti nije potvrđena.

Tablica 3. Rezultati t-testa za nezavisne uzorke na Skali percipirane podrške institucija i percipiranog zadovoljstva roditelja

	Levenov test		<i>t</i>	<i>df</i>	<i>Sig.</i>
	<i>F</i>	<i>Sig.</i>			
Skala percipirane podrške institucija	1.23	.27	2.16	24,68	.04
Percipirano roditeljsko zadovoljstvo	.00	.98	-.07	26.06	.94

RASPRAVA

Dosadašnja istraživanja su pokazala da ravnatelji škola utječu na sve procese u školama, da mogu uvelike promijeniti radnu atmosferu i učinkovitom organizacijom nastave djelovati na uspješnost obrazovanja učenika (Abukhalil i sur., 2021). Ravnatelji imaju brojne uloge i odgovornosti, koje uključuju: stvaranje pozitivnih uvjeta za rad i učenje, potporu i praćenje nastavnog programa, osiguravanje redovite komunikacije i suradnje učitelja s obiteljima, utvrđivanje područja profesionalnog rasta za učitelje i strateško ulaganje vremena i resursa za jačanje kapaciteta kroz profesionalni razvoj i praksu zapošljavanja (Grissom i sur., 2021, prema DeMatthews i sur., 2021). Svrha ovog istraživanja bila je postići bolje razumijevanje percepcije ravnatelja o nastavi na daljinu.

Prema rezultatima, ravnatelji i dalje smatraju klasično obrazovanje u učionici najboljom opcijom za svoje učenike. Time se naglašava da, po mišljenju ravnatelja, učenici ipak imaju puno veću korist od stvarnog odlaska u školu i susretanja s učiteljima i ostalim učenicima uživo, što se poklapa s hipotezom.

Prema mišljenju ravnatelja, učiteljima je najmanje potrebno dodatno obrazovanje u smislu vještina za nastavu na daljinu u odnosu na učenike i roditelje. No, i dalje postoji velika potreba za edukacijom, kako se i očekivalo, posebno za učenike i roditelje. Iz pozicije ravnatelja koji organizira nastavu na daljinu i koji je odgovoran za kvalitetu provedbe, jasno je da je edukacija svih polaznika iznimno važna.

Postoji statistički značajna razlika između stavova ravnatelja redovnih i posebnih osnovnih škola u odnosu na percipiranu podršku institucija. Ravnatelji posebnih osnovnih škola iskazali su veće nezadovoljstvo potporom koju dobivaju od institucija poput Agencije za odgoj i obrazovanje i Ministarstva znanosti i obrazovanja. Ovi rezultati ističu potrebu ravnatelja posebnih osnovnih škola, ali i učitelja, učenika i roditelja, za većom potporom od strane službenih državnih institucija. Važnost institucionalne podrške je vidljiva iz primjera kineske obrazovne politike gdje se pandemija na početku i pojavila. Kinesko ministarstvo obrazovanja pokrenulo je inicijativu za pružanje podrške nastavi na daljinu za više od 270 milijuna učenika u njihovim domovima. Strategija se temeljila na šest dimenzija: infrastrukturi, alatima za učenje, resursima za poučavanje i učenje, metodama, uslugama za učitelje i učenike i aktivnoj suradnji između vlade, poduzeća i škola (Huang i sur., 2021). Fleksibilnost koja je bila potrebna u prijelazu na novi oblik školovanja prepoznata je kao obrazovna strategija usmjerena na učenika (Huang i sur., 2021). S obzirom na inkluzivno obrazovanje, potrebno je razinu potpore prilagoditi potrebama svakog pojedinca uključenog u proces obrazovanja. Za kvalitetno obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju u online okruženju treba voditi računa o dobi učenika, vrsti i stupnju težine teškoće, kao i poznavanju uvjeta života učenika koji utječu na izvođenje nastave na daljinu, a prije svega o potrebama i mogućnostima učenika. U online uvjetima, sve navedeno teže je provesti nego u tradicionalnoj nastavi, licem u lice. DeMatthews i sur. (2021) naglašavaju da su učenici s teškoćama u razvoju populacija na koju je zatvaranje škole nerazmjerno utjecalo zbog potrebe individualiziranog poučavanja te da je manje vjerojatno da će podrška biti dostupna ili učinkovita tijekom nastave na daljinu. DeMatthews i sur. (2021) u studiji su pokazali da učenici s invaliditetom koji su imali poteškoća tijekom školovanja i prije pandemije imaju veću vjerojatnost da će imati poteškoća i tijekom nastave na daljinu. Mnogi autori i organizacije koje prate odgoj i obrazovanje izrazile su zabrinutost da su ranjive skupine učenika bile nerazmjerno pogođene pandemijom tijekom školovanja na daljinu

(Masonbrink, Hurley, 2020; Stenhoff i sur., 2020). Autori ističu da je, budući da je jasno da je pandemija negativno utjecala na učenike s posebnim potrebama, potrebno planirati buduću obrazovnu politiku na način da se aktivno utječe na smanjenje razlika u obrazovanju tijekom nastave na daljinu.

Roditelji imaju iznimnu ulogu u provođenju uspješnog školovanja na daljinu. Osim što omogućavaju kućnu nastavu, pružaju podršku učenicima tijekom nastave, posebice učenicima niže kronološke dobi i učenicima s većim teškoćama u razvoju. Istraživanje je pokazalo da ne postoji statistički značajna razlika između stavova ravnatelja redovnih osnovnih škola i posebnih odgojno-obrazovnih ustanova prema percipiranom roditeljskom zadovoljstvu. Ravnatelji i redovnih i posebnih osnovnih škola izvijestili su da roditelji nisu bili ni zadovoljni ni nezadovoljni nastavom svoje djece na daljinu. Čini se da su, kada je o tome riječ, ravnatelji obje vrste ustanova složni da su roditelji neopredijeljeni, odnosno da su bili podjednako (ne)zadovoljni nastavom njihove djece na daljinu. Ovi rezultati impliciraju da se kvaliteta cjelokupne nastave na daljinu mora podići na višu razinu.

Važno je naglasiti da ovo istraživanje uključuje samo stavove ravnatelja škola. Kako bismo proširili svoja znanja o ovim pitanjima, potrebno je razmotriti stavove ostalih sudionika obrazovnog sustava, što može biti predmet budućih istraživanja. Također, u istraživanju su sudjelovala samo 22 ravnatelja posebnih odgojno-obrazovnih ustanova, što je posljedica malog ukupnog broja ravnatelja posebnih obrazovnih ustanova u Republici Hrvatskoj (samo 34). Te podatke svakako treba uzeti u obzir pri generaliziranju rezultata na opću populaciju. Treba uzeti u obzir i činjenicu da su podaci prikupljeni metodom samoprocjene pa se dio dobivenih rezultata može pripisati metodi varijance. Online upitnici bili su ispunjavani u nekontroliranim uvjetima zbog čega se ne može garantirati da su sudionici dobro shvatili pitanja ili da nisu odgovarali površno.

ZAKLJUČAK

Pandemija COVID-19 preko noći je promijenila način života velikog broja ljudi, ali i način funkcioniranja velikih sustava poput obrazovnog, čime se izravno utjecalo na svakodnevni život roditelja, učenika i učitelja. Organiziranje školovanja od uvjeta rada u školama do uvjeta nastave od kuće pokazalo se iznimno zahtjevnim i za učenike i za zaposlenike. Ravnatelji su morali u kratkom vremenu omogućiti učiteljima korištenje novih načina i metoda poučavanja. Ova promjena pokazala se učinkovitom, ali i iznimno složenom, posebno kada je u pitanju obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju.

Rezultati istraživanja pokazali su da ravnatelji smatraju da je najbolji model obrazovanja za njihove učenike klasično obrazovanje u razredu. Iako postoji blagi trend kombiniranja školovanja na daljinu i klasičnog obrazovanja, potonje je još uvijek najbolja opcija za većinu ravnatelja i redovitih i posebnih osnovnih škola.

Rezultati su također pokazali da postoji velika potreba za dodatnom edukacijom učenika, učitelja i roditelja u vještinama potrebnim za nastavu na daljinu. Ravnatelji su naglasili da je roditeljima njihovih učenika dodatno obrazovanje najpotrebnije. Istraživanje je također pokazalo da postoje razlike u stavovima prema nekim segmentima nastave na daljinu između ravnatelja redovnih škola i posebnih odgojno-obrazovnih ustanova. Te su razlike vidljive kada je u pitanju percipirana institucionalna podrška. Ravnatelji posebnih osnovnih škola našli su se u izazovnoj

situaciji u vrijeme pandemije. Školovanje učenika s teškoćama na daljinu pokazalo se posebnim izazovom jer poučavanje i prilagođavanje sadržaja različitim potrebama i sposobnostima svakog učenika, ali i vodeći računa o obiteljskom okruženju učenika kako bi učenike smjestili u isto obrazovno okruženje je izuzetno teško. Ovi uvjeti zahtijevaju veću potporu institucija zaduženih za praćenje i podršku obrazovnom sustavu. Istraživanje je također pokazalo da ne postoji statistički značajna razlika između stavova ravnatelja redovnih osnovnih škola i posebnih ustanova prema roditeljskom zadovoljstvu nastavom njihove djece na daljinu. Ravnatelji i redovnih i posebnih osnovnih škola izvijestili su da roditelji nisu bili ni zadovoljni ni nezadovoljni nastavom svoje djece na daljinu. Iskustvo i dosadašnja istraživanja su nam pokazala da je provedba nastave na daljinu korisna i učinkovita samo u ekstremnim uvjetima, kao što je to slučaj s pandemijskim životnim uvjetima.

Nagli prijelaz na nastavu na daljinu promijenio je lice obrazovanja. Vjerojatno će se korištenje digitalne tehnologije implementirati u svakodnevni rad i nakon pandemije, ali kao kvalitetna dopuna klasične nastave, koja se, što se tiče ravnatelja, pokazala kao najbolji oblik nastave za sve osnovnoškolce. Iako nastava na daljinu ima prednosti i pruža kvalitetne mogućnosti u obrazovanju, očito je da je u organizacijskom smislu složenije organizirati nastavu na daljinu te da je tradicionalna nastava prihvatljivija za ravnatelje.

POPIS LITERATURE

1. Abukhalil, T. A. R., Halawani, S. M.-F., & Daher, W. M. (2021). School principals' evaluation of the effectiveness of employing distance learning tools by teachers. *International Journal of Interactive Mobile Technologies (IJIM)*, 15(19), 64. <https://doi.org/10.3991/ijim.v15i19.24837>
2. Bakota, K., Punjek, L., Pavičić, Dokoza, K., & Keresteš, G. (2021). Parenting self-efficacy and time involvement in remote schooling of elementary school children with and without hearing and / or speech impairment. *Unpublished manuscript*.
3. Bredeson, P. V. (2000). The school principal's role in Teacher Professional Development. *Journal of In-Service Education*, 26(2), 385–401. <https://doi.org/10.1080/13674580000200114>
4. Calle-Urgilez, K., Mena-Salcedo, M. F., Robles-Bykbaev, Y., Robles-Bykbaev, V., & Carpio, H. T. (2018). Virtual learning environment for children with disabilities: A proposal based on MOODLE and content management with over the top (OTT) technology. U *28th International Conference on Electronics, Communications and Computers, CONIELECOMP 2018*, (str. 67-73). <https://doi.org/10.1109/CONIELECOMP.2018.8327177>
5. Compton, L. K. L., Davis, N., & Mackey, J. (2009). Field experience in virtual schools—to be there virtually. *Journal of Technology and Teacher Education*, 17(4), 459-477.
6. Davis, N., Rose, R., & NACOL Research Committee. (2007). *Professional development for virtual schooling and online learning*. Vienna, VA: NACOL.
7. DeMatthews, D., Reyes, P., Solis Rodriguez, J., & Knight, D. (2021). Principal perceptions of the distance learning transition during the pandemic. *Educational Policy*, 089590482110494. <https://doi.org/10.1177/08959048211049421>
8. Glass, G. V., & Welner, K. G. (2011). *Online K-12 schooling in the U.S.: Uncertain private ventures in need of public regulation*. Boulder, CO: National Education Policy Center.
9. Harris, A., & Jones, M. (2020). Covid 19 – school leadership in Disruptive Times. *School Leadership & Management*, 40(4), 243–247. <https://doi.org/10.1080/13632434.2020.1811479>
10. Huang, R., Liu, D., Chen, C., Zeng, H., Yang, J., Zhuang, R., Chang, T., Tlili, A., Wang, H., Zhang, M., Lu, H., Gao, B., Cai, Z., Liu, M., Cheng, W., Cheng, Q., & Yin, X. (2021). *Handbook on Facilitating Flexible Learning during educational disruption: The Chinese experience in maintaining undisrupted learning in covid-19 outbreak*. Unesco IIEP Learning Portal. Preuzeto 7. svibnja, 2021, sa <https://learningportal.iiep.unesco.org/en/library/handbook-on-facilitating-flexible-learning-during-educational-disruption-the-chinese>
11. *Inclusive education*. UNICEF. (2022). Preuzeto 1. veljače, 2022, sa <https://www.unicef.org/education/inclusive-education>
12. Marin, G. (2019). Sustavi e-učenja u promicanju novih pristupa vrednovanja [E-learning systems in promoting new approaches to evaluation]. *Magistra Iadertina*, 14(1), 91–112. <https://doi.org/10.15291/magistra.2957>
13. Masonbrink, A. R., & Hurley, E. (2020). Advocating for children during the covid-19 school closures. *Pediatrics*, 146(3). <https://doi.org/10.1542/peds.2020-1440>
14. Narodne novine, Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju. [Rule book on primary and secondary education of students

- with disabilities]. (2015). Zagreb, Croatia. Preuzeto 15. siječnja, 2022, sa https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_03_24_510.html.
15. CARNET-u. CARNET. (2021). Preuzeto 3. ožujka, 2022, sa <https://www.carnet.hr/o-carnet-u/>
 16. Rasmitadila, R., Aliyyah, R. R., Rachmadtullah, R., Samsudin, A., Syaodih, E., Nurtanto, M., & Tambunan, A. R. (2020). The Perceptions of Primary School Teachers of Online Learning during the COVID-19 Pandemic Period: A Case Study in Indonesia. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 7(2), 90. <https://doi.org/10.29333/ejecs/388>
 17. Rice, M. F., & Carter, Jr., R. A. (2015). “When We Talk About Compliance, It’s Because We Lived It” - Online Educators’ Roles in Supporting Students with Disabilities. *Online Learning*, 19(5). <https://doi.org/10.24059/olj.v19i5.581>
 18. Ryu, E. (2011). Effects of skewness and kurtosis on normal-theory based maximum likelihood test statistic in multilevel structural equation modeling. *Behavior Research Methods*, 43(4), 1066-1074.
 19. Skubic Ermenc, K., Kalin, J., & Mažgon, J. (2021). How to run an empty school: The experience of Slovenian school heads during the COVID-19 pandemic. *SAGE Open*, 11(3), 215824402110321. <https://doi.org/10.1177/21582440211032154>
 20. Stenhoff, D. M., Pennington, R. C., & Tapp, M. C. (2020). Distance Education support for students with autism spectrum disorder and complex needs during COVID-19 and school closures. *Rural Special Education Quarterly*, 39(4), 211–219. <https://doi.org/10.1177/8756870520959658>
 21. ŠeR - Školski e-Rudnik [ŠeR - School e-Mine]. (2020). Preuzeto 20. siječnja, 2021, sa <https://mzo.gov.hr/ser-skolski-e-rudnik-3419/3419>
 22. Zhao, Y., Guo, Y., Xiao, Y., Zhu, R., Sun, W., Huang, W., Liang, D., Tang, L., Zhang, F., Zhu, D., & Wu, J.-L. (2020). The effects of online homeschooling on children, parents, and teachers of grades 1–9 during the COVID-19 pandemic. *Medical Science Monitor*, 26. <https://doi.org/10.12659/msm.925591>